

Kapitel 1

Lycklig, dock illa tryggad i min lycka.

MILTON

De första åren

JAG FÖDDES 1898 i Belfast, son till en advokat och en präst-dotter. Mina föräldrar hade bara två barn, båda söner, varav jag var den ungefär tre år yngre. Två mycket olika släkter löpte samman i vår familj. Min far tillhörde den första generationen i sin släkt som fick en yrkesutbildning. Hans farfar var bonde i Wales, hans far började livet som arbetare med två tomma händer och blev till sist delägare i firman Macilwaine & Lewis, »Ångpannetillverkare, ingenjörer och järnskeppsbyggare«. Min mor var en Hamilton med många generationer av präster, jurister och sjöfolk och liknande i slakten. På sin mors sida, genom familjen Warren, var hon ättling till en normandisk riddare som ligger begravd vid Battle Abbey. De två släkter jag härstammar ifrån var lika olika i temperament som i ursprung. Fars familj var äkta walesare, känslösa, lidelsefulla och vältaliga, snabba till både vrede och ömhet, människor som både skrattade och grät mycket och inte var särskilt bra på att finna lyckan. Familjen Hamilton var ett kyligare släkte. De var kritiskt lagda och ironiskt sinnade och var i hög grad begåvade när det gällde att finna lyckan. De gick rakt

på den, på samma sätt som en van resenär går rakt på den bästa platsen i tågkupén.

Redan som mycket liten var jag medveten om den skarpa kontrasten mellan mors glada och lugna tillgivenhet och fars känslomässiga toppar och vågdalar. Långt innan jag var gammal nog att klä det i ord grundlades hos mig en misstro eller motvilja mot känslor som något obehagligt, genant eller rent av farligt.

Båda mina föräldrar var, enligt tidens och platsens mått, belästa eller »begåvade« människor. Som ung var min mor en lovande matematiker och hade tagit sin kandidatexamen vid Queens College i Belfast. Innan hon dog hann hon lära mig de första grunderna i både latin och franska. Hon formligen slukade goda romaner, och jag tror att de böcker av Meredith och Tolstoj jag fått ärva en gång köptes för hennes räkning.

Min far hade en helt annan smak. Han var förtjust i retorik och hade som ung man framträtt som politisk talare i England; hade han varit ekonomiskt oberoende hade han säkert satsat på en politisk karriär. Om inte hans hederskänsla, som var idealistisk intill det överspända, hade gjort honom omöjlig, hade han säkert lyckats då han ägde många av de egenskaper som en gång krävdes av en parlamentariker – han hade pondus, en klangfull röst, var snabbtänkt, värtalig och hade ett gott minne. Trollopes politiska romaner var honom mycket kära; genom att följa Phineas Finns politiska karriär kunde han, som jag nu ser det, tillfredsställa sina egna önskedrömmar. Han tyckte mycket om lyrik, förutsatt att den präglades av retorik eller patos, eller bådadera. Jag tror att *Othello* var hans favorit bland Shakespeares dramer. Han var förtjust i de flesta humo-

ristiska författare, från Dickens till W W Jacobs, och han var nästan utan konkurrens den bästa historieberättare jag hört; det vill säga den bästa av de slag som spelar alla personerna i tur och ordning med livlig mimik och ivrigt gestikulerande. Han var aldrig så lycklig som när han fick dra sig undan en timme eller två med en eller ett par av mina farbröder för att utbyta »väsenden« (vilket var det något märkliga namnet på anekdoter i vår familj).

Varken han eller min mor hade den minsta känsla för den sorts litteratur jag själv kände mig dragen till så snart jag kunde välja mina böcker själv. De hade aldrig lyssnat efter ekot från älvornas rike. I vårt hem fanns varken Keats eller Shelley och den enda volymen av Coleridge öppnades, så vitt jag vet, aldrig. Om jag är romantiker beror det knappast på mina föräldrar. Tennyson tyckte min far faktiskt om, men det var den Tennyson som talar i *In Memoriam* och *Locksley Hall*. *The Lotus Eaters* och *Morte d'Arth* ur nämnde han aldrig något om. Min mor var, har det sagts mig, inte alls intresserad av lyrik.

Förutom goda föräldrar, god mat och en trädgård att leka i (som föreföll stor på den tiden), började mitt liv med ytterligare två välsignelser. Den ena var vår barnsköterska Lizzie Endicott, hos vilken inte ens barndomens knivskarpa minne kan finna något fel – bara vänlighet, gladlynthet och sunt förnuft. På den tiden var det aldrig prat om »fina barnsköterskor«. Genom henne fick vi också rötter i County Downs allmoge. På så sätt fick vi tillgång till två mycket skilda sociala världar. Tack vare detta har jag fått en livslång immunitet mot den falska föreställningen om att förfining är detsamma som dygd. Tidigare än jag kan minnas fick jag klart för mig att vissa skämt

som kunde delas med Lizzie inte alls passade i salongen – men också att Lizzie, så långt det är möjligt för en människa, var allt igenom god.

Den andra välsignelsen var min bror. Trots att han var tre år äldre än jag kändes han aldrig som en storebror. Vi var allierade, för att inte säga sammansvurna, från allra första början. Ändå var vi mycket olika. Våra tidigaste teckningar (och jag kan inte minas någon tid då vi inte ritade oavbrutet) visar det tydligt. Hans föreställde skepp och tåg och fältslag; mina, när jag ritade av hans, föreställde vad vi båda kallade »utklädda djur« – barnkammarlitteraturens människoliknande fyrfotavarelser. Hans första berättelse – då han var äldst var det han som först övergick från att rita till att skriva – hette »Den unge rajan«. Han hade redan gjort Indien till »sitt land«. Mitt hette Djurlandet.

Jag tror inte att någon av de teckningar jag har kvar är från mina sex första år, som jag nu berättar om, men jag har åtskilliga som inte kan vara mycket senare. Av dessa att döma var jag den som ritade bäst. Redan mycket tidigt kunde jag fånga rörelsen – figurerna såg verkligen ut som om de sprang eller slogs – och perspektivet är bra. Men varken i min brors eller mina teckningar finns det minsta spår av ens den mest utvecklade känsla för skönhet. Där finns handling, humor och uppfinningsrikedom, men inte en gnutta känsla för form, och en chockerande okunnighet om naturens detaljer. Träden ser ut som bomullstussar på pinnar och där finns inte den minsta antydning om att vi lagt märke till hur bladen såg ut i den trädgård där vi nästan dagligen lekte.

Vid närmare eftertanke är denna brist på skönhet typisk för

vår barndom. Det fanns inte en tavla på fars väggar som lockade – eller ens förtjänade – vår uppmärksamhet. Vi såg aldrig en vacker byggnad och föreställde oss heller aldrig att byggnader kunde vara vackra. Mina tidigaste estetiska upplevelser, om de nu var estetiska, var inte av det slaget.

En gång när jag var mycket liten kom min bror in i barnkammaren med ett kakburkslock som han täckt med mossa och dekorerat med kvistar och blommor som en leksaksträdgård eller leksaksskog. Vad den verkliga trädgården inte kunnat åstadkomma, det gjorde leksaksträdgården. Den gjorde mig medveten om naturen – inte som en provkarta på färger och former, men som något svalt, daggfriskt, ymnigt. Så länge jag lever kommer min bild av paradiset att bära drag av min brors leksaksträdgård. Dessutom fanns det som vi kallade »Gröna bergen«, de låga konturerna av Castlereaghkullarna som vi såg genom barnkammarfönstren. De var inte långt borta men ändå totalt utom räckhåll för barn. De lärde mig längtan – *Sehnsucht*. På gott eller ont gjorde de mig till en dyrkare av den Blå Blomman innan jag ens fyllt sex år.

Om estetiska upplevelser var sällsynta, var religiösa upplevelser obefintliga. Somliga människor har genom mina böcker fått intrycket att jag är fostrad i en sträng och strikt puritansk anda, men det stämmer inte alls. Jag fick lära mig allt det vanliga, som att läsa mina böner, och togs med till kyrkan när den tiden kom. Jag accepterade på ett naturligt sätt det som sades men kan inte minnas att jag var speciellt intresserad. Far, som inte var särskilt puritansk, var enligt 1800-talets och Irländska kyrkans mått tämligen högkyrklig, och hans sätt att närma sig religionen och litteraturen var raka motsatsen

till det som senare blev mitt eget. Han fann en naturlig glädje i traditionen och i Bibelns och bönbokens språkliga skönhet (som jag lärde mig uppskatta först långt senare) och det var svårt att finna en lika intelligent människa med så svagt intresse för det metafysiska. Av min mors religiositet har jag nästan inga minnen.

Min barndom var i varje fall inte det minsta världsfrånvänd. Bortsett från leksaksträdgården och »Gröna bergen« rymde den inget fantasieggande. I mitt minne framstår den som en tid av enformig, prosaisk lycka och väcker inte alls samma intensiva nostalgi som minnet av mina långt mindre lyckliga pojkar. Det är inte ständig lycka utan ögonblick av glädje som sprider glans över det förflutna.

Det fanns ett undantag från denna ständiga lycka. Vissa fasansfulla mardrömmar finns bland mina tidigaste minnen. Det är ett vanligt problem i den åldern, men jag finner det fortfarande märkligt att den trygga och ombonade barndomen så ofta har ett fönster som vetter mot något som i så hög grad liknar helvetet. Mina mardrömmar var av två olika slag, de som handlade om spöken och de som handlade om insekter. Den senare sorten var utan jämförelse den värsta; än i dag skulle jag hellre möta en vålnad än en tarantelspindel. Och det är inte utan att jag än i dag nästan har lust att rationalisera och rättfärdiga min fobi. »Det värsta med insekter är att de liknar franska lokomotiv – de har hela mekaniken utanpå«, som Owen Barfield en gång sade till mig. *Mekaniken* – den är det värsta. De kantiga benen, de ryckiga rörelserna, de torra metalliska ljuden påminner om maskiner som blivit levande eller liv som reducerats till mekanik. Man kan tillägga att bikupan

och myrstacken fullt ut förverkligar två av de saker som somliga av vår egen art fruktar allra mest – honans dominans och kollektivets dominans. En sak som har med bakgrunden till min fobi att göra kan vara värd att notera. När jag senare som tonåring läste Lubbocks *Myror, bin och getingar* utvecklade jag under en kort period ett rent vetenskapligt intresse för insekter. Det fick snart ge vika för andra studier, men så länge min entomologiska period varade var min skräck nästan helt borta, och jag tror att en rent objektiv nyfikenhet vanligen har en sådan välgörande verkan.

Tyvärr nöjer sig nog inte psykologerna med att förklara uppkomsten av min insektsfobi på det sätt som en mer okomplicerad generation skulle ha gjort – genom att hänvisa till en förfärlig illustration i en av mina sagoböcker. Den föreställde ett dvärgbarn, en sorts Tummeliten, som stod på en svamp och hotades nedifrån av en ekoxe mycket större än han själv. Detta var illa nog, men saken var värre än så. Skalbaggens horn var gjorda av kartongremsor och fästade vid en svängtapp. Genom att röra på en förfärlig anordning på baksidan kunde man få hornen att öppna sig och stänga sig som en kniptång: snipp-snapp – snipp-snapp – jag kan ännu se det framför mig nu när jag skriver. Hur min mor som vanligen var så klok kunde tillåta något så hemskt i barnkammaren övergår mitt förstånd. Om inte (och nu väcks ett tvivel till liv), om inte bilden själv är produkten av en mardröm. Men jag tror inte det.

År 1905, mitt sjunde levnadsår, inträffade den första större förändringen i mitt liv. Vi flyttade. Far, vars välstånd förmodligen växt, beslöt att vi skulle flytta från det parhus där

jag var född och bygga oss ett större hus på det som då var landsbygden. »Nya huset«, som vi kallade det i årtal efteråt, var stort även efter en vuxens måttstock. För ett barn framstod det mer som en stad än som ett hus. Far, som var den mest lättlurade människa jag någonsin har känt, blev rejält lurad av byggmästaren. Det var fel på avloppen och på skorstenarna, och det drog i alla rum. Men för ett barn spelade inget av detta någon roll. För mig var det viktiga med flyttningen att mitt liv fick en större bakgrund. »Nya huset« är nästan en huvudperson i min berättelse. Jag har präglats av långa korridorer, tomma solbelysta rum, övervåningens tystnad, vindsvåningen som kunde utforskas på egen hand, det avlägsna gurglandet i brunnar och rör, vinden som ven under takpannorna. Liksom av oräkneliga böcker.

Min far köpte varje bok han läste och gjorde sig aldrig av med dem. Det fanns böcker i arbetsrummet, böcker i salongen, böcker i hallen, böcker (på dubbla led) i den stora bokhyllan vid trappan, travar av böcker upp till mina axlar på vinden, böcker som återspeglade mina föräldrars alla skiftande intressen, läsbara och oläsbara böcker, böcker lämpliga för barn och sådana som definitivt var olämpliga. Ingenting var förbjudet. Under till synes andlösa regnvädersdagar tog jag ner bok efter bok ur hyllorna. Jag var lika säker på att alltid finna en ny bok som den som går över en äng kan vara säker på att alltid finna ett nytt grässtrå. Var alla dessa böcker fanns innan vi flyttade till »Nya huset« har jag aldrig funderat över förrän nu. Jag har faktiskt ingen aning.

Utomhus fanns »utsikten«, som utan tvivel hade avgjort valet av tomt. Från ytterdörren såg vi Belfastbukten bortom

de vida fälten och på dess motsatta strand konturerna av Antrimbergen. Det var på den tiden då Storbritannien ännu skötte all världens frakt och bukten var full av fartyg, till glädje för oss pojkar, men mest för min bror. Ljudet av en ångvissla i natten återkallar ännu minnet av mina pojkar. Bakom huset fanns Hollywood Hills, lägre, grönare och mindre avlägsna än Antrimbergen, men de väckte inte min nyfikenhet förrän långt senare. Utsikten mot nordväst betydde mest från början; sommarkvällarnas ändlösa solnedgångar bortom de blå bergen och råkorna som flög hemåt i kvällningen. I denna miljö började förändringar att drabba mig.

Först skickades min bror till en engelsk internatskola och försvann på så sätt ur mitt liv under större delen av åren. Min lycka när han kom hem på loven minns jag väl, men inte någon motsvarande förtvivlan när han for igen. Hans nya liv påverkade inte förhållandet mellan oss. Under tiden fick jag undervisning hemma; franska och latin för mor och allt annat för en utmärkt guvernant, Annie Harper. På den tiden såg jag denna milda och försynta dam som något av en skräckfigur, men det jag minns av henne nu säger mig att jag tog fel. Hon var presbyterian; den långdragna föreläsning hon en gång lade in mitt i räkningen och skrivningen var det första som någonsin fick mig att ana att den andra världen kunde vara verklig. Men det fanns annat som jag tänkte mer på. Mitt verkliga liv – eller det minnet betraktar som mitt verkliga liv – blev allt mer ensamt.

Jag hade många människor att prata med: mina föräldrar; farfar Lewis som, döv och åldrad i förtid, bodde hos oss; husorna och en något försupen gammal trädgårdsmästare. Jag var, förmodar jag, en outhärdlig pratkvarn. Men ensamheten

fanns nästan alltid till hands, någonstans i trädgården eller någonstans i huset. Jag hade nu lärt mig både läsa och skriva och hade massor att sysselsätta mig med.

Det som fick mig att börja skriva var den extrema avsaknad av händighet som jag alltid lidit av. Jag tillskriver den en missbildning i tummen som både min bror och jag ärvt efter far. Vi har bara en fungerande led i tummen. Leden vid tummens bas går inte att böja. Naturen har, vad det nu kan bero på, från födseln gjort det omöjligt för mig att tillverka saker. Blyerts och bläckpenna kunde jag handskas med och jag kan fortfarande knyta en prydlig fluga, men med verktyg eller slagträn eller gevär, med manschettknappar och korkskruvar, har jag alltid varit hopplös. Detta drev mig till att skriva. Jag ville så gärna tillverka saker: båtar, hus, maskiner. Jag förstörde åtskilliga kartongark och saxar bara för att falla i gråt över det hopplösa resultatet. Alltså började jag skriva berättelser i stället, utan att ana vilken lycklig värld som öppnades för mig. Man kan göra mer av ett slott i en saga än av det finaste kartongslott som någonsin stått på ett barnkammARBord.

Snart lade jag beslag på ett av vindsrummen och gjorde det till mitt »arbetsrum«. Egna teckningar eller färggranna bilder ur jultidningar kom upp på väggarna. Där hade jag mitt bläckhorn och min penna och skrivböcker och en färglåda. Här skrev jag mina första berättelser och illustrerade dem själv med stor tillfredsställelse. De var ett försök att kombinera mina främsta litterära intressen – »utklädda djur« och »rid-dare i rustning«. Resultatet blev att jag skrev om ridderliga möss och kaniner som red ut i full rustning inte för att dräpa jättar utan katter. Det Djurland som existerade under loven

när min bror var hemma var förstås ett modernt Djurland; det måste finnas tåg och ångfartyg om han skulle vara med. Därav följde att det medeltida Djurlandet i mina berättelser måste vara samma land under en tidigare epok, och naturligtvis måste de båda epokerna länkas samman ordentligt. Alltså övergick jag från fantasi till historieskrivning. Jag började skriva på Djurlandets kompletta historia. Trots att flera versioner är bevarade av detta verk, lyckades jag aldrig komma fram till modern tid. Det tar sin tid att fylla århundraden när materialet måste tas ur historieskrivarens eget huvud.

Från historia var steget kort till geografi. Snart fanns det en karta över Djurlandet – flera kartor, alla någorlunda samstämmiga. Sedan måste Djurlandet få ett geografiskt förhållande till min brors Indien, och Indien följaktligen lyftas ut ur den verkliga världen. Vi gjorde det till en ö vars norra kust löpte utmed Himalajas baksida. Mellan denna ö och Djurlandet uppfann min bror snart de viktigaste fartygsrutterna. Snart hade vi en hel värld och en karta över denna värld som krävde varje färg i min färglåda. Och de delar av denna värld som vi betraktade som våra befolkades med allt fler besläktade figurer.

Det torde framgå att jag vid denna tid – vi sex, sju och åtta års ålder – levde nästan helt i min fantasivärld. Åtminstone förefaller mig den tidens fantasiupplevelser viktigare än något annat. Men fantasi är ett vagt ord som fordrar distinktioner. Det kan beteckna en värld av dagdrömmar och önsketänkande. Med sådant var jag mer än väl förtrogen. Jag föreställde mig ofta att jag var en fin herre. Men jag vill påstå att detta var något helt annat än att uppfinna Djurlandet. Djurlandet var i den meningen inte någon fantasi. Jag bodde inte själv i

den världen. Jag var dess skapare, inte dess besökare. Att hitta på är inte detsamma som att dagdrömma. Den som inte inser skillnaden har inte upplevt bådadera. Var och en som gjort det förstår vad jag menar. Mina dagdrömmar var en övning i dårskap; genom att beskriva och rita kartor över Djurlandet övade jag mig i författarskap. Observera, i att bli romanförfattare och inte poet. Min påhittade värld var (för mig) full av intressanta ting, av liv, humor och egenart. Men där fanns ingen poesi, inte ens romantik. Den var nästan förbluffande prosaisk.¹ Om vi alltså vill använda ordet fantasi i en tredje betydelse, i sin högsta betydelse, så var denna påhittade värld inte någon fantasivärld. Men andra upplevelser kan räknas dit och dem ska jag nu försöka beskriva. Detta har gjorts mycket bättre av Traherne och Wordsworth, men varje människa måste berätta sin egen historia.

Den första är i sig ett minne av ett minne. En sommardag när jag stod vid en blommande vinbärsbuske steg plötsligt, utan förvarning och som från sekler och inte år tillbaka, minnet upp inom mig av den tidiga morgonen i »Gamla huset« då min bror kom in i barnkammaren med leksaksträdgården. Det är svårt att finna ord starka nog att beskriva den känsla som kom över mig: Miltons »enorma lycksalighet« (med »enorm« i hela dess uråldriga betydelse) kommer den nära. Det var naturligtvis ett begär, men ett begär efter vad? Inte efter en kakburk full med mossa, inte ens (fastän det fanns med) efter en svunnen tid. *O, jag begär för mycket ...* – och innan jag förstod vad jag längtade efter var själva begäret borta, ljusglimten sloknad, världen den gamla vanliga igen eller bara krusad på ytan av den längtan efter en längtan som just hade lämnat

mig. Det hela varade bara ett ögonblick, och på ett sätt tycktes allt som tidigare hänt mig vara oväsentligt jämfört med detta.

Den andra glimten kom genom *Squirrel Nutkin*, och bara genom den trots att jag älskade alla Beatrix Potters böcker. De andra var bara underhållande, men den här skakade om mig, den väckte en oro. Detta som oroade kan jag bara beskriva som »höstens idé«. Det låter fantastiskt att säga att man kan förälska sig i en årstid, men det var vad som hände; och som förut var det en känsla av intensivt begär. Så återvände man till boken för att återuppväcka begäret, inte för att tillfredsställa det (vilket var omöjligt – hur kan man äga hösten?). Och även denna upplevelse hade samma överraskande och svårfångade innehåll. Detta var helt olikt det vanliga livet och dess vanliga glädjeämnen. Det hörde hemma, som man säger nuförtiden, »i en annan dimension«.

Den tredje glimten kom genom poesin. Jag hade blivit förtjust i Longfellow's *Kung Olavs saga*: förtjust i den på ett ytligt, vardagligt sätt för intrigens och den livfulla rytmens skull. Men så, helt skild från den sortens förtjusning och som en röst från mer avlägsna trakter, kom det ögonblick i mitt bläddrande då jag fann översättningen av Tegnér's *Drapa* och läste:

*Jag hörde en ropande röst:
Balder den fagre
är död, är död –*

Jag visste ingenting om Balder; men i samma ögonblick lyftes jag upp i de väldiga nordiska himlarymderna. Jag längtade med nästan kväljande intensitet efter något som inte kan be-

skrivs (annat än som något svalt, rymligt, strängt, blekt och avlägset) och precis som förut fann jag i samma ögonblick att längtan var försvunnen och att jag önskade mig den åter.

Den läsare som finner dessa tre episoder ointressanta behöver inte läsa vidare, för på sitt sätt rör sig det väsentliga i min livshistoria inte om något annat än just detta. För dem som fortfarande har lust att läsa vidare vill jag bara understryka vad de tre episoderna har gemensamt, nämligen ett otillfredsställt begär som i sig är mera åtråvärt än någon tillfredsställelse. Jag kallar det Glädjen, som jag ser som en teknisk term som måste hållas tydligt åtskild från både Lycka och Njutning. Glädjen har (i min betydelse) bara en egenskap gemensam med dessa; det faktum att alla som upplevt den vill uppleva den igen. Frånsett detta, och sedd i sitt sammanhang, kan den lika gärna beskrivas som en olycklig eller sorgsen känsla, men en känsla av det slag vi önskar oss. Jag tvivlar på att någon som smakat den någonsin skulle, om han rådde över båda, byta ut den mot all världens nöjen. Men vi råder aldrig över glädjen så som vi råder över våra nöjen.

Jag är inte helt säker på om det jag just berättat inträffade före eller efter den stora förlust som drabbade vår familj och som jag nu måste övergå till. En natt var jag sjuk och grät av både huvudvärk och tandvärk och av förtvivlan över att mor inte kom till mig. Det berodde på att hon själv var sjuk; och det fanns märkvärdigt många läkare i hennes rum, och det var röster och folk som kom och gick över hela huset och dörrar som öppnades och stängdes. Detta tycktes pågå i timtal. Sedan kom far gråtande in i mitt rum och försökte till mitt skräckslagna sinne förmedla det som jag aldrig kunnat fö-

reställa mig. Mor hade cancer och sjukdomen hade följt sitt vanliga förlopp; operation (på den tiden opererade man i patientens hem), skenbar återhämtning, återfall, stegrade smärtor och slutligen döden. Min far hämtade sig aldrig helt efter denna förlust.

Jag tror inte att barn lider mindre än vuxna, men de gör det på ett annat sätt. Den verkliga förlusten drabbade oss pojkar redan innan hon dog. Vi förlorade henne gradvis då hon mer och mer försvann ur våra liv till sköterskorna, feberdimmorna och morfinet, medan hela vår tillvaro förvandlades till något främmande och hotfullt allt eftersom huset fylldes av främmande lukter och nattliga ljud och olycksbådande viskningar.

Detta fick två följdverkningar, en mycket negativ och en mycket positiv. Vi skildes lika mycket från far som från mor. Det sägs att delad sorg får människor att komma varandra närmare. Jag har svårt att tro att det stämmer när de sörjande är så olika i ålder. Enligt min egen erfarenhet skapar upplevelsen av de vuxnas sorg och rädsla bara handlingsförlamning och främlingskap hos barnen. Kanske var det vårt eget fel. Kanske hade vi kunnat lindra fars sorg om vi hade varit snällare barn. Men det gjorde vi definitivt inte. Hans nerver hade alltid varit svaga och hans känslor alltid ohämmade. Under ångestens tryck blev hans temperament oberäkneligt; han talade obehärskat och handlade orättvist.

Under dessa månader förlorade den stackars mannen, genom ett sällsynt grymt öde och utan att märka det, inte bara sin hustru utan också sina söner. Min bror och jag tvingades allt mer att ty oss till varandra för att göra livet uthärdligt; vi litade bara på varandra. Vi (eller åtminstone jag) började redan

då lära oss att ljuga för honom. Vi hade mist allt som gjorde huset till ett hem, allt utom varandra. För varje dag kom vi varandra närmare (det var den positiva följd) – två skrämda pojkstackare som kröp intill varandra för att finna lite värme i en kulen värld.

Ett barns sorg kan förvärras av många otäcka upplevelser. Man tog in mig i sovrummet till min döda mor för att, som man sade, »se henne« – i verkligheten, vilket jag omedelbart begrep, för att »se det«. Hon var inte vad en vuxen skulle kalla vanställd – förutom den vanställdhet som är dödens egen. Sorgen övergick i skräck. Än i dag förstår jag inte vad som menas med att en död kropp är vacker. Den fulaste människa i livet är en skönhets ängel jämfört med den vackraste bland döda. Mot hela den apparat som följde, med kista, blommor, likvagn och begravning, reagerade jag med fasa. Jag predikade till och med för en av mina mostrar om det absurda i att vara sorgklädd på ett sätt som de flesta vuxna skulle ha upplevt som både hjärtlöst och brådmoget; men detta var vår kära moster Annie, min morbrors kanadensiska hustru, en kvinna som var lika förnuftig och godmodig som mor själv. I min avsky för det jag redan då upplevde som strunt och ståhej kring begravningen kan jag i dag spåra ett dåligt drag hos mig själv som jag aldrig lyckats övervinna – en avsky för allt som är offentligt, allt som hör till det kollektiva, ett envist motstånd mot det formella.

Vid mors död inträffade vad somliga (men inte jag) skulle kalla min första religiösa upplevelse. När hennes fall förklarades vara hopplöst kom jag ihåg att man lärt mig att trons bön alltid blev besvarad. Alltså uppbadade jag all min viljestyrka

till en fast tro på att mina böner för hennes tillfrisknande skulle lyckas; och jag trodde att jag lyckades.

När hon trots allt dog bytte jag ståndpunkt och kämpade mig fram till en tro på att ett mirakel skulle ske. Min besvikelse fick, intressant nog, inga särskilda följder. Det hade inte fungerat, men jag var van vid att saker inte fungerade och tänkte inte mer på det. Jag tror sanningen är den, att den tro jag hypnotiserat mig fram till var allt för lite religiös för att kunna åstadkomma någon religiös revolt. Jag hade närmast mig Gud, eller min föreställning om Gud, utan kärlek, utan vördnad, till och med utan fruktan. I det mirakel jag väntade mig skulle Han varken uppträda som Frälsare eller Domare, utan bara som en trollkarl. Och när Han gjort vad som begärdes av honom tänkte jag mig att han helt enkelt skulle – ja, gå sin väg. Det föll mig aldrig in att det oerhörda jag begärde skulle få några konsekvenser utöver återställandet av *status quo*. Jag föreställer mig att den här sortens »tro« är vanlig hos barn och att den besvikelse den leder till inte har någon religiös betydelse; på samma sätt som de saker barnen tror på skulle sakna religiös betydelse, om de kunde inträffa och vara precis så som barnen föreställer sig.

Med mors död försvann all den trygga lyckan, allt som var lugnt och pålitligt, ur mitt liv. Mycket roligt, många nöjen och många av Glädjens beröringar väntade mig, men den forna tryggheten var borta. Nu var allt som hav och öar. Den stora kontinenten hade sjunkit likt Atlantis.